

Η προσευχή και ο τρόπος της σωτηρίας

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θεολογία και Ζωή](#) / [Συναξαριακές Μορφές](#)

(+)
*Στέργιου Σάκκου,
Ομότιμου Καθηγητή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*

Η παραβολή του τελώνου και του φαρισαίου χρησιμοποιείται από την Εκκλησία ως ανάγνωσμα της πρώτης Κυριακής του Τριωδίου. Ανήκει στη σειρά των αναγνωσμάτων, με τα οποία τονίζεται η μετάνοια. Βρίσκεται στο Ευαγγέλιο του Λουκά (18, 9-14) και ανήκει στη σειρά των τελευταίων κηρυγμάτων του Ιησού.

Οι δύο τύποι, ο φαρισαίος και ο τελώνης, η προσωποποίηση της οίησης και η προσωποποίηση της συντριβής, τοποθετούνται ως προσευχόμενοι στο ναό. Ο Χριστός κάνει ανατομία των δύο τύπων κατά την ώρα της προσευχής· η προσευχή είναι η πιο κατάλληλη στιγμή και περίσταση για να βγάλει κάποιος συμπεράσματα για την πνευματική ποιότητα κάποιου προσώπου. Εδώ και των δύο οι προσευχές είναι αυθόρμητες. Και οι δύο αφήνουν να ανοίξει ο εσωτερικός άνθρωπος και φανερώνουν μπροστά στον Θεό ότι έχουν μέσα τους.

Η προσευχή του φαρισαίου είναι τυπικά μεν ευχαριστία ουσιαστικά δε περιαυτολογία και κατάκριση όλων των ανθρώπων εκτός του εαυτού του. «Θεέ μου, σ' ευχαριστώ που δεν είμαι σαν τους άλλους ανθρώπους άρπαγας, άδικος, μοιχός, ή και σαν αυτόν εδώ τον τελώνη. Εγώ νηστεύω δύο φορές την εβδομάδα και δίνω στο ναό το δέκατο απ' όλα τα εισοδήματά μου». Αυτό είναι όλο το περιεχόμενο της φαρισαϊκής αγιότητας. Ο Θεός κατά την αντίληψη του φαρισαίου είναι υποχρεωμένος να ακούει τα κατορθώματά του, σαν να μη τα γνωρίζει. «Οι λοιποί των ανθρώπων» είναι ανάξιοι· ο εαυτός του είναι ο δοξολογούμενος με την προσευχή. Δεν είπε τουλάχιστον «Σε ευχαριστώ, γιατί δεν με έκανες σαν τους άλλους ανθρώπους», αλλά «σε ευχαριστώ, γιατί δεν είμαι...». Η μέθη της οίησης τον οδηγεί μέχρι ασυναρτησίας και παραλογισμού. Επειδή δε, δεν έχει κάτι το ουσιαστικό να επαινέσει στον εαυτό του, θεωρεί σαν έπαινο την κατάκριση όλου του κόσμου και μάλιστα του τελώνη. Να πως χαρακτηρίζει την προσευχή του φαρισαίου ο ιερός Χρυσόστομος. «Ανέβηκαν, λέει, ο φαρισαίος και ο τελώνης να προσευχηθούν στο ναό· και άρχισε ο φαρισαίος να απαριθμεί τις αρετές του. Δεν είμαι και εγώ, λέει, αμαρτωλός όπως όλος ο κόσμος ούτε όπως αυτός ο τελώνης. Άθλια και ταλαίπωρη ψυχή! καταδίκασες όλον τον κόσμο, γιατί συνέτριψες και τον πλησίον σου; Δεν σου έφτανε η καταδίκη του κόσμου, έπρεπε να κατακρίνεις και τον τελώνη; Όλους τους κατηγορήσες και δεν λυπήθηκες ούτε έναν άνθρωπο». Ο εγωισμός ανεβαίνει το ένα σκαλοπάτι μετά το άλλο. Πρώτα, επαινεί τις αρετές του. Έπειτα δεν ικανοποιείται από την εξύμνηση του εαυτού του. Προχωρεί στην κατάκριση όλων των άλλων, για να διακριθεί ακόμη πιο πολύ η αρετή του. Αλλά και πάλι δεν ικανοποιείται. Όσοι κατακρίνονται είναι ένα αόριστο πλήθος και δεν τον ακούουν για να δαγκωθούν. Προχωρεί στο τρίτο σκαλοπάτι. Δαγκώνει τους

παρόντες, για να τους δει να πονούν από τα προσβλητικά λόγια του, και να ευχαριστηθεί πιο πολύ.

Το καύχημα του φαρισαίου είναι τριπλό. Κατ' αρχήν αυτός δεν είναι όπως οι άλλοι. Η αξία του είναι στο ότι οι άλλοι είναι άθλιοι. Ευτυχώς δε, κατά την αντίληψη του, που είναι άθλιοι, γιατί διαφορετικά καταρρέει το μεγαλύτερο μέρος της αρετής του. Δεύτερο καύχημά του, νηστεύει δύο φορές την εβδομάδα (δύο του Σαββάτου). Σάββατο είναι όλη η εβδομάδα. Οι φαρισαίοι νήστευαν την Δευτέρα και την Πέμπτη χωρίς αυτό να διατάσσεται από το νόμο. Το δεύτερο λοιπόν καύχημα είναι ότι εκτελεί περισσότερα απ' όσα δίνει εντολή ο νόμος· κατά κάποιο τρόπο θέλει να πει ότι καταϋποχρέωσε τον Θεό. Τρίτο καύχημά του είναι, ότι, «αποδεκατεί πάντα όσα κτάται». Αυτό είναι το μόνο που φαίνεται σαν τήρηση του μωσαϊκού νόμου. Πρώτη, και πολυτιμότερη, αρετή του φαρισαίου, το ότι οι άλλοι είναι διεφθαρμένοι. Δεύτερη, το ότι κατορθώνει πράγματα πολύ ανώτερα από εκείνα που παραγγέλλονται στη Γραφή. Τρίτη και τελευταία, η ακριβής τήρηση του νόμου, που την τοποθετεί τελευταία, σαν να θέλει να πει· «Αυτά μου είναι παιχνιδάκια». Πόσο δε ακριβής ήταν η τήρηση του νόμου φαίνεται, όταν εξετασθεί τι ήταν η αποδεκάτωση όλων όσα είχε ο φαρισαίος. Ο μωσαϊκός νόμος προέβλεπε να καταβάλλουν όλοι οι Ισραηλίτες το ένα δέκατο των γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων μόνο. Τότε, αυτά ήσαν τα κύρια επαγγέλματα. Αργότερα αναπτύχθηκαν τα χειρωνακτικά, για τα οποία τίποτα δεν προβλεπόταν. Οι πιο πολλοί φαρισαίοι ήσαν χειρωνακτες. Γεωργοί ίσως ήσαν ελάχιστοι, κτηνοτρόφος δε κανείς, διότι αυτό το επάγγελμα εθεωρείτο αμαρτωλό και απαγορευμένο στους φαρισαίους. Τα μόνα προϊόντα λοιπόν, για τα οποία οι φαρισαίοι κατέβαλλαν στο ναό το δέκατο, με πολύ ζήλο και ιεροπρέπεια, ήταν, όπως λέγει αλλού ο Κύριος, το άνηθο, το ηδύοσμο, το πήγανο, το κύμινο και άλλα παρόμοια άνθη, τα οποία καλλιεργούνταν στις γλάστρες, ενώ ο αμαρτωλός λαός κατέβαλλε κάθε χρόνο εκτός από τους άλλους φόρους και 10% του σιταριού ή των άλλων γεννημάτων της γης ή του κοπαδιού στο ναό. Για τους αμαρτωλούς η θρησκεία ήταν δαπανηρή, χωρίς να τους εξασφαλίζει και κανένα καύχημα, ενώ για τους αγίους φαρισαίους ήταν αδάπανη και πηγή καυχημάτων.

Ο τελώνης αντιθέτως στάθηκε στο πίσω μέρος του ναού και δεν τολμούσε «ούτε τα μάτια του να σηκώσει στον ουρανό. Χτυπούσε το στήθος του και έλεγε: «Θεέ μου, σπλαχνίσου με τον αμαρτωλό». Δεν υπάρχουν εκφραστικότερα λόγια για να παρουσιαστεί η συντριβή. Δυστυχώς η συχνότατη χρήση της προσευχής του τελώνη και η μίμηση του σχήματός του, χωρίς την ανάλογη διαθέση πάντοτε, έχουν ξεθωριάσει σε μας το μεγαλείο της τελωνικής συντριβής. Αλλά ο τελώνης τα έκανε και τα είπε αυτά εντελώς αυθόρμητα. Στην προσευχή του το κέντρο είναι ο Θεός, το υποκείμενο του μόνου ρήματος ο Θεός· δεν κατακρίνει κανένα, δεν

αναμιγνύεται στις υποθέσεις των άλλων, πολύ δε περισσότερο δεν περιαιτολογεί. Μόλις και εμφανίζεται ο εαυτός του σαν το αντικείμενο της ευσπλαχνίας του Θεού. Όπως ήταν η εξωτερική του θέση στο ναό, τέτοιο ήταν και το πνευματικό περιεχόμενο της προσευχής του. Παρόμοιο σχήμα προσευχής είναι του ληστή. «Μνήσθητί μου, Κύριε, όταν έλθης εν τη βασιλεία σου» (Λουκ. 23, 42). Ο φαρισαίος στη προσευχή του δείχνει ότι δεν έχει την ανάγκη του Θεού. Ο Θεός χρειάζεται μόνο για να ακούει τους ύμνους της φαρισαϊκής αρετής. Αντίθετα ο τελώνης εξαρτά τον εαυτό του και τα πάντα από το Θεό, έχοντας μάλιστα τη συναίσθηση ότι και αυτό είναι πολύ γι' αυτόν. Το κέντρο του κόσμου για τον φαρισαίο είναι το εγώ του. Γύρω απ' αυτό στρέφονται και γι' αυτό υπάρχουν ο Θεός και ο κόσμος. Για τον τελώνη το κέντρο είναι ο Θεός. Ο εαυτός του τοποθετείται στα πλέον ευτελή πράγματα για τον Θεό. Η υγιής αντίληψη για τον ορατό και αόρατο κόσμο βρίσκεται στην ταπεινόφρονη αντίληψη του τελώνη. Επίσης ο τελώνης αντιλαμβάνεται σωστά την θέση του ανθρώπου απέναντι στο Θεό. Ο άνθρωπος δεν έχει τίποτε, και το μόνο που του μένει, είναι να παρακαλέσει για το έλεος του παντοδύναμου Θεού, μπροστά στον οποίο είναι ένοχος και δεν έχει κανένα δικαίωμα. Ο Χριστός ως δίκαιος κριτής ή μάλλον ως «ακροώμενος Θεός», ζυγίζει και τους δύο και βρίσκει ότι «κατέβη ο τελώνης δεδικαιωμένος εις τον οίκον αυτού ή ο φαρισαίος». Οπωσδήποτε η παραβολή και οι φανταστικοί χαρακτήρες της απηχούν την πραγματικότητα με πολλή ακρίβεια.

Ο Χριστός, ο οποίος γνώριζε πολύ καλά τα βάθη της υπάρξεως τελωνών και φαρισαίων, με αυτό τον τρόπο ζωγράφησε τον καθένα. Ζύγισε τον γεμάτο συντριβή τελώνη και τον υπερήφανο φαρισαίο και έβγαλε το συμπέρασμα ότι η τελωνική κακοήθεια δεν κατόρθωσε να διαφθείρει ολοκληρωτικά το ευγενικό στοιχείο της ανθρώπινης υπάρξεως· η φαρισαϊκή όμως υπερηφάνεια διάβρωσε τα πάντα. Η τελωνική κακοήθεια, αφού πρόσβαλλε εξωτερικά τον άνθρωπο, προχώρησε μέχρι το εσωτερικό, αλλά άφησε άθικτο το βάθος. Μόνο το κάλυπτε και το καταπίεζε. Η ανθρώπινη ευγένεια, σαν πεθαμένη, φαινόταν ανύπαρκτη. Όταν ήλθε ο αλάθητος ερευνητής και επιδέξιος ιατρός βρήκε τον νεκρό και αναζωογόνησε το ζωντανό υπόλειμμα σε καινούργιο άνθρωπο. Αυτό ήταν ο τελώνης. Αντίθετα η φαρισαϊκή οίηση, εσωτερικά και χωρίς να φαίνεται, προχωρούσε προς τα έξω και εκτόπιζε κάθε καλώς νοούμενη αγιότητα. Ο φαρισαίος δεν ήταν παρά μόνο ένας σωρός στάχτης· τίποτα περισσότερο .

Οι πατέρες και οι άλλοι αρχαίοι εκκλησιαστικοί συγγραφείς, Γρηγόριος Θεολόγος, Ιωάννης Χρυσόστομος, Βασίλειος Σελευκείας, Αστέριος Αμασείας, Ανδρέας Κρήτης, Θεοφύλακτος, και Ευθύμιος Ζυγαβηνός, ερμηνεύοντας την περικοπή τονίζουν ιδιαίτερα το γεγονός ότι ο μεν φαρισαίος, προβάλλοντας τα έργα του νόμου, κατακρίθηκε, ο δε τελώνης παρά την αμαρτωλότητά του, επειδή έδειξε

μεγάλη ταπείνωση, δικαιώθηκε.

Το κήρυγμα της παραβολής μας είναι η προσευχή και ο τρόπος της σωτηρίας. Ο άνθρωπος σώζεται με την επικοινωνία του με τον Θεό, που την επιτυγχάνει, εκτός των άλλων, και με την προσευχή. Οποιαδήποτε έργα του ανθρώπου, χωρίς το θείο έλεος δεν μπορούν να του εξασφαλίσουν τη σωτηρία. Αυτή τη βρίσκει με τη συντριβή και τη ταπεινοφροσύνη και με αυτά δέχεται το θείο έλεος που παρέχεται με το αίμα του Χριστού.

Πηγή: *Ερμηνεία Ευαγγελίων των Κυριακών τ. Α΄.*

Απόδοση στη νεοελληνική από: Α. Χ., θεολόγο.